

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

GENU POP - webmaster

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2015 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

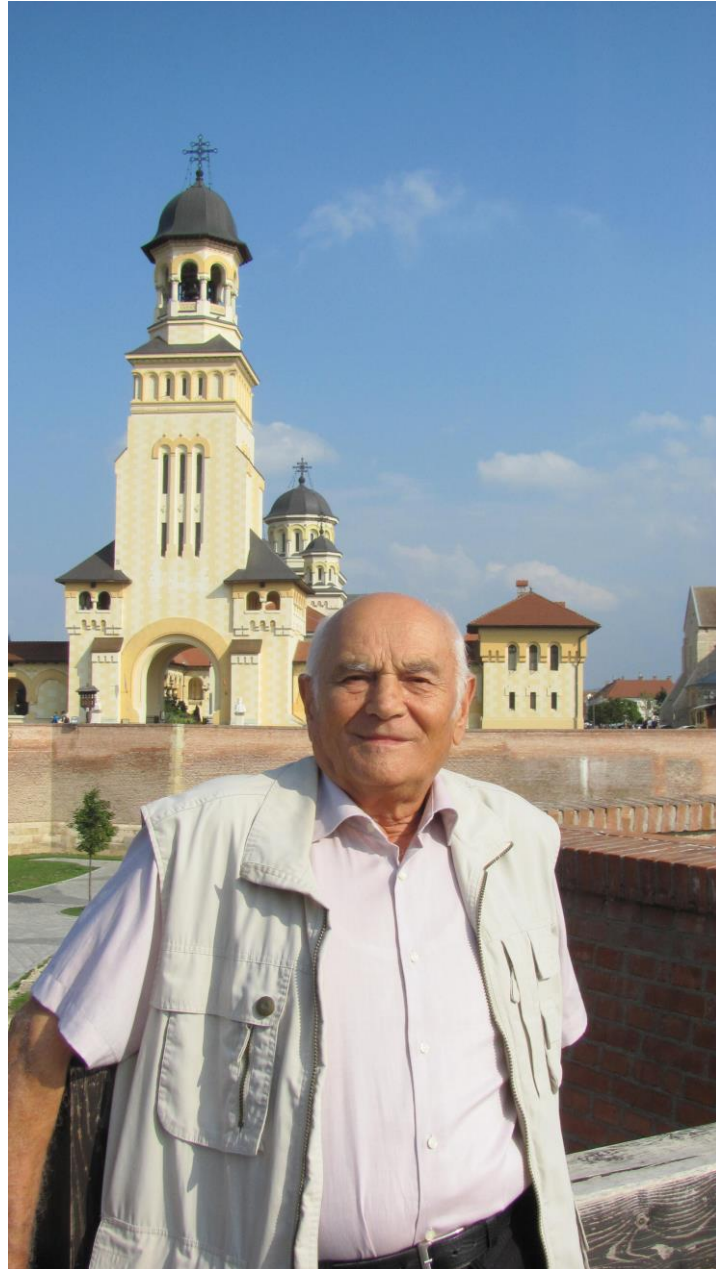
ALBA IULIA

MMXV

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA, BRÎNDUȘA
CIUGUDEAN

Textele nepublicate nu se restituie.

Gheorghe Anghel

SUMAR

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

RADU OTA, Gheorghe Anghel, maestru al muzeografiei românești...XI

STUDII – STUDIES

ANAMARIA TUDORIE, Date privind morfologia ceramicii Starčevo-Criș de la Cristian I (județul Sibiu).....	1
<i>Data regarding the morphology of Starčevo-Criș pottery from Cristian I (Sibiu county).....</i>	
ELENA-CRISTINA NIȚU, FLORENTINA MARȚIȘ, SABIN ADRIAN LUCA, Considerații tehnologic și funcționale asupra materialului litic cioplit din așezarea Cristian I (Neolitic timpuriu – Starčevo-Criș I).....	11
<i>Techno-typological and functional considerations of chipped stone materials from Cristian I settlement (early neolithic - Starčevo - Criș I).....</i>	
SABIN ADRIAN LUCA, FLORENTINA MARȚIȘ, Semne și simboluri preistorice în Transilvania (1). „Tăblița secretă”. Așezarea neolitică și eneolitică de la Tărtăria-Gura luncii (jud. Alba).....	35
<i>Prehistoric Signs and Symbols in Transylvania (1). "The secret tablet". Neolithic and Eneolithic settlements from Tărtăria- "Gura luncii" (Alba county).....</i>	
MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Noi precizări cu privire la succesiunea depunerilor neolitice de la Limba-Oarda de Jos (jud. Alba).....	47
<i>New considerations about the Neolithic deposits in the archaeological site at Limba - Oarda de Jos (Alba county).....</i>	
GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, SORIN COLESNIUC, SOTE ANGELESKI, Muntele Teasc. Despre sanctuare în natură (II).....	85
<i>The Teasc mountain. About sanctuaries in the nature (II).....</i>	

CORNELIU BELDIMAN, DAN-LUCIAN BUZEA, DIANA-MARIA SZTANCS, BJÖRN BRIEWIG, Microscopy of prehistoric symbolic artefacts. <i>Wietenberg</i> decorated antler plate discovered at Șoimeni, Harghita county (II).	113
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, RADU OTA, TEODOR MUNTEAN, MARIUS RĂZA, OVIDIU OARGA, DAN ANGHEL, Raport preliminar cu privire la săpăturile arheologice preventive întreprinse la Gâmbaș – sit 2.....	133
<i>Preliminary report regarding rescue archaeological excavations at Gâmbaș – site 2.....</i>	
DAN ANGHEL, MONICA URSU, Contribuția investigațiilor multidisciplinare în vederea restaurării unor piese de armament și harnașament din perioada Regatului dac..	181
<i>Contribution of interdisciplinary investigations to restoration of some pieces of arms and harness from the period of Dacian kingdom</i>	
CSABA SZABÓ, Romans in the garden. Notes on some recently attested stone monuments from Alba Iulia.....	217
<i>Romani în grădini. Note despre câteva monumente de piatră recent identificate la Alba Iulia.....</i>	
RADU OTA, CSABA SZABÓ, Cultul lui Cybele - Magna Mater în Dacia romană.....	227
<i>The cult of Cybele – Magna Mater in Roman Dacia</i>	
RADU CIOBANU, O nouă statueta descoperită la Apulum cu reprezentarea unui zeu fluvial – elemente de mitologie comparată, probleme de iconografie și stil.....	245
<i>Une nouvelle statuette récemment découverte à Apulum avec la représentation d'un dieu fleuve - éléments de mythologie comparée, questions d'iconographie et de style.....</i>	
ANDREEA ALMĂJANU, RADU OTA, Cultul lui Apollo la Apulum	259
<i>The cult of Apollo at Apulum.....</i>	
SORIN ȘERBAN, Metode și tehnici diferite de restaurare a două vase de tip <i>terra sigillata</i> descoperite în <i>principia</i> castrului legiunii a XIII-a Gemina de la Apulum.....	279
<i>Different restoration methods and techniques of two terra sigillata vessels discovered in principia of the roman fort of XIII Gemina legion from Apulum.....</i>	
CĂLIN COSMA, Observații privind prezența războinicilor avari în Podișul Transilvaniei în perioada secolelor VII-VIII.....	293
<i>Notes on the presence of avar warriors in the Transylvanian plateau during the 7th-8th centuries.....</i>	

AUREL DRAGOTĂ, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, MATEI DRÎMBĂREAN, VALENTIN DELEANU, The early medieval necropolis from Alba Iulia - <i>Izvorul împăratului</i> . Archaeological researches in 2014.....	321
FLORIN CIULAVU, Cercetările arheologice efectuate la monetăria de la Alba Iulia – prezentare generală.....	351
<i>Archaeological excavations at the Alba Iulia mint – general presentation.....</i>	

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

HORIA CIUGUDEAN, Alin Frânculeasa, <i>Cimitirul din epoca bronzului de la Câmpina (jud. Prahova)</i> , Muzeul județean de istorie și arheologie Prahova, Seria Arheologie VII, Editura Cetatea de Scaun 2014, 353 p (incl. 113 planșe).....	377
RADU CIOBANU, Cult and Votive Monuments in the Roman Provinces (Proceedings of the 13th International Colloquium on Roman Provincial Art – <i>Corpus Signorum Imperii Romani</i>) – ed. Cristina-Georgeta Alexandrescu, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015, 384 pag.....	381
Lista autorilor.....	389

Gheorghe Anghel, maestru al muzeografiei românești

În cei peste 125 ani de existență a Muzeului din Alba Iulia s-au afirmat numeroase personalități ale istoriografiei, arheologiei, muzeografiei și științei restaurării din România, care și-au adus un însemnat aport la dezvoltarea acestor domenii. Printre acestea vom aminti câteva nume de referință care au intrat în istoria prestigioasei instituții de cultură: Adalbert Cserni – fondatorul muzeului, Ion Berciu – cel care a reorganizat muzeul începând cu finalul perioadei interbelice, Alexandru Popa, Nicolae Josan, Vasile Moga, Radu Ciobanu, Viorica Suciș și Horia Ciugudean.

Volumul de față este dedicat domnului Gheorghe Anghel cu ocazia împlinirii frumoasei vârste de 80 de ani. Un remarcabil portret al Domniei sale a fost realizat de distinsa sa colegă, doamna Viorica Suciș, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 ani, în numărul XLII al anuarului nostru.

Gheorghe Anghel s-a născut în satul Șard, comuna Ighiu, județul Alba, la 7 aprilie 1935. Fiu al Mariei și al lui Petru Anghel, a cunoscut îndeaproape realitățile satului românesc. Părinții sărbătoritului nostru s-au ocupat îndeaproape de educația fiului lor, încurajându-l să urmeze cursurile Școlii elementare din Șard, apoi a Școlii Pedagogice din Deva. Studiile sale au fost încununate de absolvirea în anul 1958 a Facultății de Istorie-Filozofie, secția Istorie a Universității ”Victor Babeș” din Cluj-Napoca. Aici a avut șansa de a audia cursurile unor mari personalități ale istoriografiei naționale și europene, profesori de prestigiu precum acad. Constantin Daicoviciu, Mihail Macrea, Nicolae Lascu, acad. Virgil Vătășianu, acad. Ștefan Pascu și mulți alții.

Tânărul cercetător al Evului Mediu românesc a fost sfătuit de profesorii săi să elaboreze o teză de doctorat cu o tematică dificilă, prin care se dorea deschiderea de noi drumuri în cercetarea istoriei medievale românești. Eforturile sale au fost încununate prin susținerea tezei în anul 1978, intitulată *Fortificații medievale din sud-vestul Transilvaniei*, al cărei conducător științific a fost acad. Ștefan Pascu. În general o teză bună de doctorat trebuie să fie publicată! Cu ajutorul editurii Dacia, în anul 1986, a văzut lumina tiparului una din cele mai valoroase monografii ale Evului Mediu românesc, ”Fortificații medievale de piatră din secolele XIII-XVI”. Prin această lucrare Gheorghe Anghel și-a câștigat renumele de *fondator al castelologiei românești*.

Cercetările Domniei sale au atras atenția specialiștilor de peste hotare, care l-au invitat la opt congrese internaționale, printre care amintim cele de la Durham, Teheran, Basel și Roma. Recunoașterea profesională din partea lumii științifice s-a concretizat și prin acceptarea sa ca membru al unor prestigioase organizații științifice internaționale: Societatea Amicii Ceramicii Romane

(Elveția), Societatea de Numismatică (Belgia) și Societatea de Studii Mithraice (India).

Lista publicațiilor științifice semnate de Gheorghe Anghel a fost întocmită de doamna Viorica Suci în materialul amintit anterior. Vom aminti selectiv câteva cărți și studii care au adus un însemnat aport la dezvoltarea cercetării Evului Mediu și epocii moderne: Gh. Anghel, *Cetăți medievale din Transilvania*, Ed. Meridiane, București, 1971; Gh. Anghel, *Fortificații medievale din piatră din sec. XIII-XVI*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986; Gh. Anghel, *De la Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei la Episcopia de Alba Iulia*, Alba Iulia, 1993; Gh. Anghel, "Trei tezaure monetare din secolul al XVII-lea, descoperite la Alba Iulia", *Apulum*, V, 1964, p. 375-406; Gh. Anghel, "Săpăturile arheologice de la cetatea feudală de la Piatra Craivii", *Apulum*, V, 1964, p. 309-322; Gh. Anghel, "Date noi în legătură cu apeductele medievale de la Alba Iulia", *Sargetia*, V, 1968, p. 155-163; Gh. Anghel, "Mesures de capacité medievales employées en Transylvanie au Musée d'Histoire d'Alba Iulia", *Noesis*, II, 1974, p. 163-167; Gh. Anghel, "Castelul de la Hunedoara", *Sargetia*, XI, 1974-1975, p. 363-376; Gh. Anghel, "Les forteresses moldaves de l'époque de l'époque d'Etienne le Grand", *Château-Gaillard*, Caen, VII, 1975, p. 21-34; Gh. Anghel, "Despre apariția primelor donjoane de piatră din Transilvania", *Apulum*, XVIII, 1980, p. 195-220; Gh. Anghel, "Considerații generale privind tipologia cetăților medievale din România", *Apulum*, XIX, 1981, p. 151-163; Gh. Anghel, "Considérations sur l'architecture des fortifications romain du XIII au XVI siècles", *Château-Gaillard*, Caen, IX-X, p. 273-292; Gh. Anghel, H. Ciugudean, "Cimitirul feudal timpuriu de la Blandiana (jud. Alba)", *Apulum*, XXIV, 1987, p. 170-196; Gh. Anghel, "Despre evoluția teritorială a orașului antic, medieval și modern Alba Iulia", *Apulum*, XXXI, 1994, p. 283-302; Gh. Anghel, "Necropola birituală, prefeudală de la Ghirbom", *Apulum*, XXXIV, 1997, p. 255-271; Gh. Anghel, "Vauban și fortificațiile bastionare din Transilvania și Banat (sec. XVII-XVIII)", *Sargetia*, XXVII/1, 1998, p. 581-631; Gh. Anghel, V. Suci, "Mărturii ale plutăritului în Transilvania din antichitate, evul mediu și perioada modernă. Rolul orașului Alba Iulia în istoria plutăritului", *Apulum*, XLI, 2004, p. 367-386; Gh. Anghel, "Construcții de apărare executate de Giovanni Morando Visconti în cetatea medieval de la Alba Iulia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea", *Apulum*, L, 2013, p. 167-181.

Prin cercetările arheologice efectuate sub conducerea științifică a Domniei sale au fost aduse noi și valoroase informații privind epoca migrațiilor, evul mediu timpuriu și dezvoltat, perioada premodernă și cea modernă din istoria Transilvaniei. Amintim săpăturile arheologice de la Piatra Craivii, Tăuți, Cetatea de Baltă, Sânmiclăuș, Blandiana, Berghin, Ghirbom, Alba Iulia – Stația de Salvare, Alba Iulia – ravelinul Sf. Francisc de Paola și multe altele.

Gheorghe Anghel a fost un manager de mare valoare, conducând Muzeul din Alba Iulia 23 de ani, între 1971 și 1994, fiind cel mai longeviv din istoria instituției noastre. Meritele Domniei sale sunt indiscutabile, și au fost amintite în portretul redactat de Viorica Suciuc acum un deceniu. Vom reaminti că sub conducerea sa patrimoniul mobil al Muzeului s-a îmbogățit cu numeroase bunuri cu valoare arheologică (aici incluzând și pe cele numismatice), bibliofilă, etnografică, documente de arhivă etc. În perioada mandatului său patrimoniul Muzeului din Alba Iulia s-a îmbogățit cu peste 300.000 de asemenea bunuri. A fost inițiatorul organizării sesiunii științifice anuale a Muzeului încă din primul an în care a preluat funcția de director. A reorganizat de numeroase ori expoziția de bază, iar sub conducerea sa a fost restaurată clădirea Sălii Unirii în anul 1993. De asemenea a pus umărul la înființarea câtorva instituții muzeale: Muzeul Pavilionar al Mineritului din Roșia Montană, Muzeul "Avram Iancu" din Câmpeni și Muzeul din Blaj.

Domnul Gheorghe Anghel nu și-a uitat originile, și ca veritabil fiu al satului a contribuit substanțial la editarea monografiei localității în care s-a născut și copilărit. Astfel a văzut lumina tiparului lucrarea semnată alături de Gh. Măhăra și M. Munteanu, *Șard – un sat din "Țara Vinului"*, Ed. Altip, Alba Iulia, 2006.

A susținut în continuare apariția a 25 noi numere ale anuarului *Apulum*, în ale cărui pagini au continuat să publice nume grele ale istoriografiei românești și mondiale.

Domnul Gheorghe Anghel continuă să fie o persoană activă care participă la viața științifică a Muzeului din Alba Iulia, oferind sfaturi utile și pertinente colegilor mai tineri. Vor rămâne în amintirile mele fructuoasele discuții științifice despre diversele aspecte ale vieții romane de la Apulum, dar mai ales cele cu privire la problema "anului 1000" de la Alba Iulia, grupurile Mediaș și Blandiana A, existența unui voievodat la Bălgrad, problema episcopului Hyerotheos șamd. Domnul Gheorghe Anghel, prin personalitatea sa excepțională, se constituie drept o adevărată enciclopedie. N-am să uit discuțiile pe diverse tematici avute în biroul meu sau la bibliotecă, dar și în plimbările noastre din Cetatea Alba Carolina. Țin minte cum mi-a povestit în detaliu procesul de fabricare a vinului spumant, apoi soiurile de struguri care se cultivă în zona sa natală. Domnia sa are un umor debordant, fiind expert în a spune bancuri. Este un om care știe să-și trăiască viața, bucurându-se de tot ceea ce-i oferă mai frumos aceasta.

Cu prilejul lansării acestui număr al anuarului *Apulum* îi urăm sărbătoritului nostru viață lungă, multă sănătate și un sincer La mulți ani!

Radu OTA, Alba Iulia

CONSIDERAȚII TEHNO-TIPOLOGICE ȘI FUNCȚIONALE ASUPRA MATERIALULUI LITIC CIOPLIT DIN AȘEZAREA CRISTIAN I (NEOLITIC TIMPURIU – STARČEVO-CRIȘ I)

Elena-Cristina NIȚU
Complexul Național Muzeal ”Curtea Domnească” Târgoviște
Muzeul Evoluției Omului și Tehnologiei în Paleolitic Târgoviște
Florentina MARȚIȘ
Universitatea ”Lucian Blaga” Sibiu
Sabin Adrian LUCA
Universitatea ”Lucian Blaga” Sibiu; Muzeul Național Brukenthal Sibiu

Cuvinte cheie: neolitic timpuriu, materiale litice, unelte, comportament tehnic, materii prime.

Key words: Early Neolithic, lithic materials, tools, technical behaviour, raw materials.

Situl Cristian I (jud. Sibiu) a fost descoperit în urma săpăturilor arheologice preventive din cadrul proiectului ”Autostrada Orăștie-Sibiu”, fiind localizat pe valea Cibinului. Săpăturile arheologice s-au concretizat prin identificarea unei locuiri preistorice, încadrate în neoliticul timpuriu-cultura Starčevo-Criș I. Contextul descoperirilor, cât și o parte din materialul arheologic, a fost publicat în mai multe studii cu privire la situl de la Cristian I¹. Descoperirile de pe terasa I au determinat interpretarea acesteia ca fiind zona sacră a locuirii, încadrată în faza IA a culturii Starčevo-Criș, cu ceramica monocromă, reprezentând primul val al migrațiilor neolitice spre Transilvania, iar locuința L₁ (C₄₀ – una dintre camerele acesteia) de pe terasa a II -a, în faza Starčevo-Criș IB-C².

Ansamblul litic descoperit în așezarea Cristian I cuprinde un număr de 524 piese. Având în vedere întinderea destul de mare a suprafețelor săpate, numărul de materiale litice pare destul de mic, însă repartiția lor pe suprafața săpată nu este uniformă (**tab. 1, fig. 1**). Majoritatea produselor cioplite, 84% din întregul material, au fost descoperite în Complexul C₄₀, care este o cameră a unei locuințe de dimensiuni mari, alcătuită din mai multe gropi, L₁. Următoarea pondere o au piesele din Complexul C₁₀ (9%), restul având procente sub 4%. Se poate spune că zona de cioplire a materialului litic, dar și de utilizare a uneltelor,

¹ Luca *et alii* 2012; Luca *et alii* 2013a; Luca *et alii* 2013b; Luca *et alii* 2014a; Luca *et alii* 2014b.

² Luca *et alii* 2012; Luca *et alii* 2014a.

așa cum vom vedea din analiză, era localizată în C₄₀, în timp ce în Complexul C₁₀ este surprinsă o mică secvență de prelucrare a anumitor categorii de roci.

Având în vedere procentul foarte ridicat de piese din Complexul C₄₀, caracteristicile generale ale industriei litice din așezare sunt determinate de componența ansamblului descoperit în această locuință, însă, așa cum vom vedea în continuare, câteva diferențe există între complexe.

Materia primă utilizată este foarte diversă: silex (39%), *chert* (21%), silicolit (11%), *chaille* (8%), jasp, obsidian, radiolarit, cuarțit, gresie silicioasă etc. (**tab. 2, fig. 1**). Silexul cuprinde câteva varietăți, însă predominant este *silexul balcanic* (sau silex de Platformă Pre-Balcanică, așa cum mai este numit) maroniu deschis sau gălbui (*silex miel*; *yellow-honey flint*), adeseori având în constituția rocii pete albicioase³. În ultimul timp, acest tip de silex a beneficiat de o atenție deosebită, considerat a fi un element important în înțelegerea neolitizării sud-estului Europei⁴. Dinamica neolitizării este printre altele, marcată de circulația materiei prime și de componența inventarului litic. Tocmai de aceea, procentul ridicat de *silex balcanic* în așezarea Cristian I poate oferi informații interesante privind comportamentul tehnic al comunităților Starčevo-Criș din Transilvania. În privința provenienței acestui tip de silex, chiar dacă prezintă caracteristici distincte, trebuie avut în vedere că unele varietăți de silex sunt asemănătoare, chiar dacă provin din regiuni foarte diferite⁵.

Analizând componența generală a ansamblului, putem observa că majoritatea produselor de debitaj sunt alcătuite din așchii (40%), urmate de deșeuri și spărturi (34%), elemente caracteristice zonelor de cioplire. Lamele reprezintă doar 9% din colecție, iar lamelele 4%, însă, ele au fost cioplite doar din anumite categorii de roci (**fig. 1/3**).

Având în vedere distribuția materialului litic, colecția a fost studiată în funcție de secțiunile și complexe din care provin piesele. Diferența mare din punct de vedere tehnologic în raport cu materia primă utilizată ne-a determinat să analizăm piesele ținând cont de acest aspect. Metodele de cioplire au fost adaptate fiecărui tip de rocă, în funcție de granulația și omogenitatea acesteia. *Chert*-ul prezintă, în unele cazuri, proprietăți mediocre, acest lucru fiind mai vizibil pentru zonele corticale și subcorticale, în timp ce *chaille*-ul, jaspul și silexul se pretează bine procedurii de cioplire.

³ Gurova 2005; Gurova 2008.

⁴ Kozłowski 2004; Kaczanowska, Kozłowski 2008; Biagi, Starnini 2010; Biagi, Starnini 2013; Gurova, Bonsall 2014.

⁵ Nițu, Tulugea 2011.

Secțiuni și complexe (C)	S ₁ / S ₂	S ₃ / S ₄	C ₁₀	C ₁₅	C ₂₄	C ₃₇	C ₄₀	C ₅	C ₆	C ₇	C ₂₀	S ₈	Total
Așchii	5		13		1	1	187	1			1	2	211
Lame	4				1		39						44
Lamele	1		2				20						23
Nuclee	1		1		2		5						9
Deșeuri, spărturi,	8		22	1	2		146						179
Altele	1	1	10		1		43		1	1			58
Total	20	1	48	1	7	1	440	1	1	1	1	2	524

Tabel 1. Componența generală a materialului litic din așezarea Cristian I.

Secțiuni și complexe (C)	S ₁ / S ₂	S ₃ / S ₄	C ₁₀	C ₁₅	C ₂₄	C ₃₇	C ₄₀	C ₅	C ₆	C ₇	C ₂₀	S ₈	Total
Silex	9	4	16		3		174				1		203
Chert	4		6		1	1	96	1					109
Chaille	3			1			35		1			1	41
Silicolit	1		16		1		38					1	57
Jasp	1		1				24						26
Obsidian	-						14						14
Altele	1	1	4		2		38						46
Neidentif.	1		5				21				1		28
Total	20	1	48	1	7	1	440	1	1	1	1	2	524

Tabel 2. Tipurile de materii prime utilizate, în raport cu secțiunile și complexele în care au fost descoperite piesele.

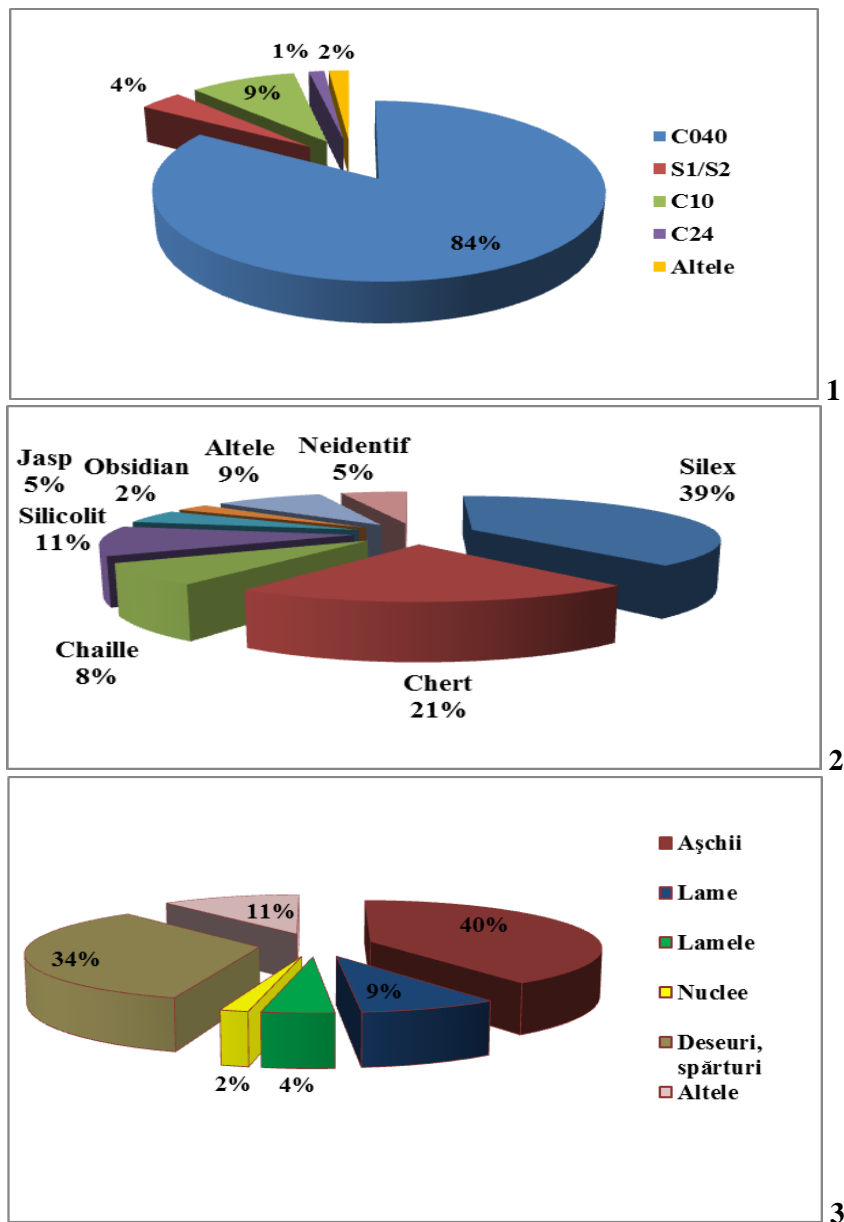

Fig. 1. 1. Repartiția materialului litic în funcție de secțiunile și complexe săpate. 2. Categoriile de materii prime utilizate. 3. Tipurile generale de produse descoperite în așezare.

C₄₀

Complexul C₄₀ (cameră a locuinței L₁) cuprinde cel mai numeros ansamblu de materiale litice din așezare: 440 de piese. Categoriile tehnice relevă o preponderență a așchiilor, iar numărul mare de deșeuri, spărturi și galeți fragmentați dovedesc cioplirea pe loc a unor categorii de roci (**tab. 3**). Se poate spune că în cadrul acestei locuințe un spațiu era utilizat pentru cioplirea uneltelor din piatră sau rectificarea acestora.

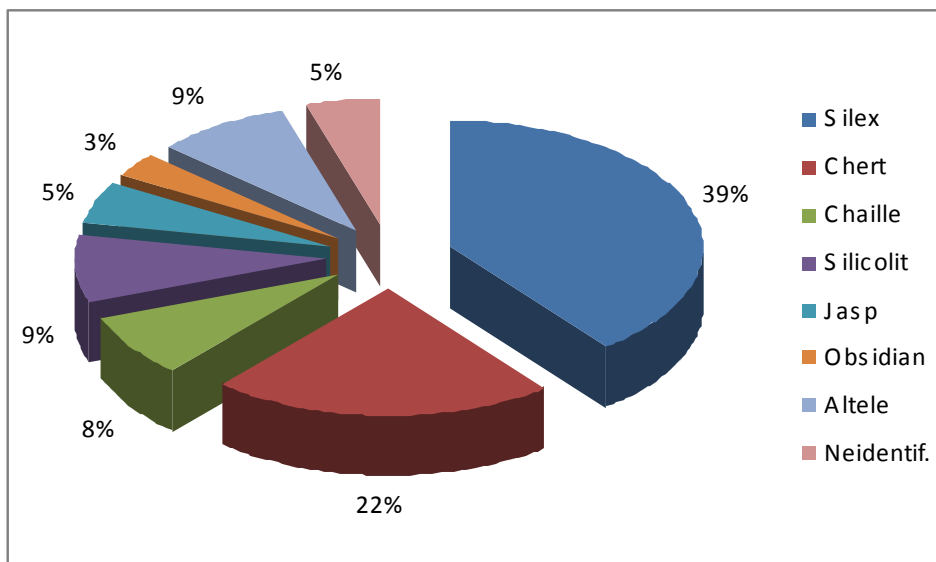
Materia primă

Industria litică a fost cioplită din silex (39%), *chert* (22%), silicolit (9%), *chaille* (8%) și jasp (5%), celelalte roci având o pondere redusă (obsidian, cuarț, cuarțit, gresie, diverse roci magmatice și metamorfice) (**tab. 3, fig. 2**). Desigur, în cadrul fiecărei categorii de roci se pot observa variații, astfel că, spre exemplu, în cazul silexului se pot diferenția câteva tipuri, însă din 174 de piese, 153 (88%) sunt din *silex balcanic*.

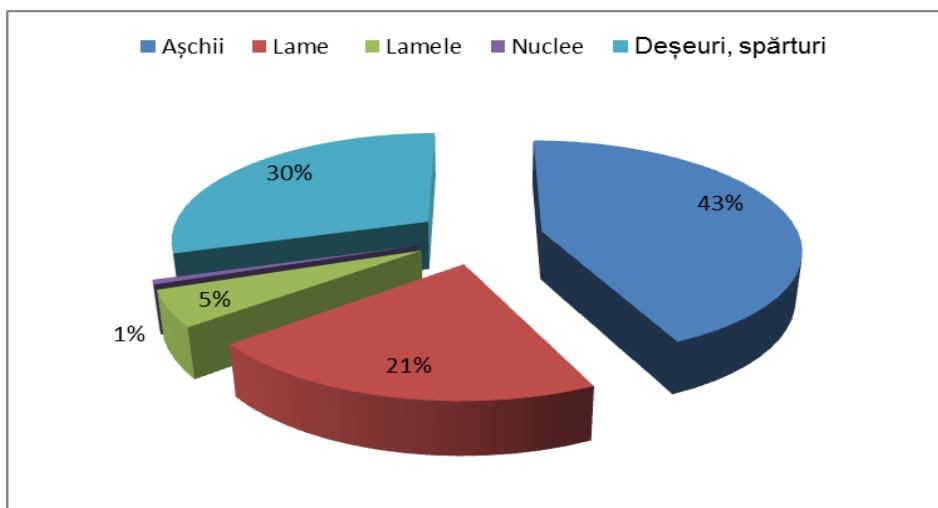
Chert-ul, *chaille*-ul, jaspul și silicolitul sunt roci locale, acest lucru fiind întărit și de numărul mare de galeți și blocuri de materie primă prezente în colecție. Cel mai probabil, excluzând silexul balcanic, celelalte piese din silex provin tot din surse locale sau aduse de la distanțe apropiate. În aceste condiții, interesant este raportul dintre sursele locale sau provenite de la distanțe mici și cele aduse de la distanțe foarte mari, respectiv silexul balcanic și obsidianul. Silexul balcanic reprezintă 34% dintre toate sursele de materie primă utilizate, fiind cea mai numeroasă rocă din colecție. Eliminând piesele din roci neidentificate, silexul balcanic și obsidianul însumează 40% din ansamblu, ceea ce implică o pondere destul de ridicată a pieselor cioplite din roci aduse de la distanțe mari.

Caracteristici tehnolo-tipologice

Din silex balcanic au fost cioplite mai multe categorii de produse, însă așchiile sunt cele mai numeroase (43%), urmate de deșeuri (30%) și lame (21%) (**fig. 2/2**). Din punct de vedere tehnic, scopul producției era axat pe obținerea suporturilor laminare. A fost descoperit un singur nucleu de dimensiuni reduse, care se definește prin exploatarea a două suprafețe de debitaj opuse și o încercare de continuare a debitajului pe flancurile nucleului, tocmai pentru că alternarea celor două suprafețe principale a produs o subțiere a nucleului (**fig. 3**). Producția a fost laminară, însă câteva piese cioplite de pe unul din flancuri sunt lamele. Indiferent de suprafața de debitaj, modalitatea a fost unipolară. Încercarea de creare a noi suprafețe de debitaj probează tendința clară de maximizare a materiei prime de bună calitate.

1

2

Fig. 2. 1. Materia primă utilizată în Complexul C₄₀. 2. Pondere tipurilor de piese litice cioplite din *silex balcanic* în C₄₀.

C ₄₀	Așchii	Lame	Lamele	Nuclee	Deșeuri spărturi	Galeți și fragmente	Percutoare și Frecătoare/ Zdrobitoare	Total
Chert	50	1			34	7	4	96
Chaille	21	1	1	1	11			35
Jasp	14			1	7	1	1	24
Radiolarit	2							2
Silex local	9	3		2	6	2	1	23
Silicolit, argilit	7		2		12	15	2	38
Cuarț, cuarțit	5		1		2			8
Gresie	3				1	3		7
Roci metamorfi ce diverse	-				5	2		7
Roci magmatice							1	1
Piese arse	2	2	3		3	2		12
Silex Balcanic	65	32	8	1	45			151
Obsidian	6		5		3			14
Neidentif.	3				17		1	21
Total	187	39	20	5	146	32	10	439

Tabel 3. Categoriile generale de piese litice descoperite în C₄₀ și materiile prime din care au fost realizate.

În categoria lamelor (**fig. 3**), se observă un procent ridicat de fragmentare, astfel că din 32 de piese, doar 10 sunt întregi, restul fiind, în principal, fragmente proximale și distale. Din această cauză, determinarea tehnicilor de cioplire este dificilă, însă conform caracteristicilor tipurilor de percuție și experimentelor făcute de-a lungul timpului⁶, majoritatea lamelor au

⁶ Pelegrin 2006.

fost debitate prin percuție indirectă sau percuție moale directă, iar unele piese par a fi desprinse prin presiune. Lamae au regularitate bună, profil rectiliniu, secțiune trapezoidală și într-o mai mică măsură triunghiulară, ceea ce implică proveniența acestora din etapa de *plein débitage*. Lățimea pieselor se înscrie în proporție de 72% între 10 și 20 mm.

O mare parte din lamae au urme de utilizare. Fragmentele de lamae cu lustru vegetal sunt cele mai numeroase (**fig. 4, 5**). Pentru analiza zonelor cu lustru, s-a utilizat un microscop digital cu fibră optică și ordin de mărire de până la 200. Analiza microscopică a relevat proveniența lustrului din tăierea cerealelor, unele piese fiind inserții clasice de seceră. Poziționarea lustrului este, în general, lateral-oblică, însă există și cazuri de zone cu lustru pe ambele laturi, ceea ce presupune reutilizarea pieselor pentru aceeași acțiune.

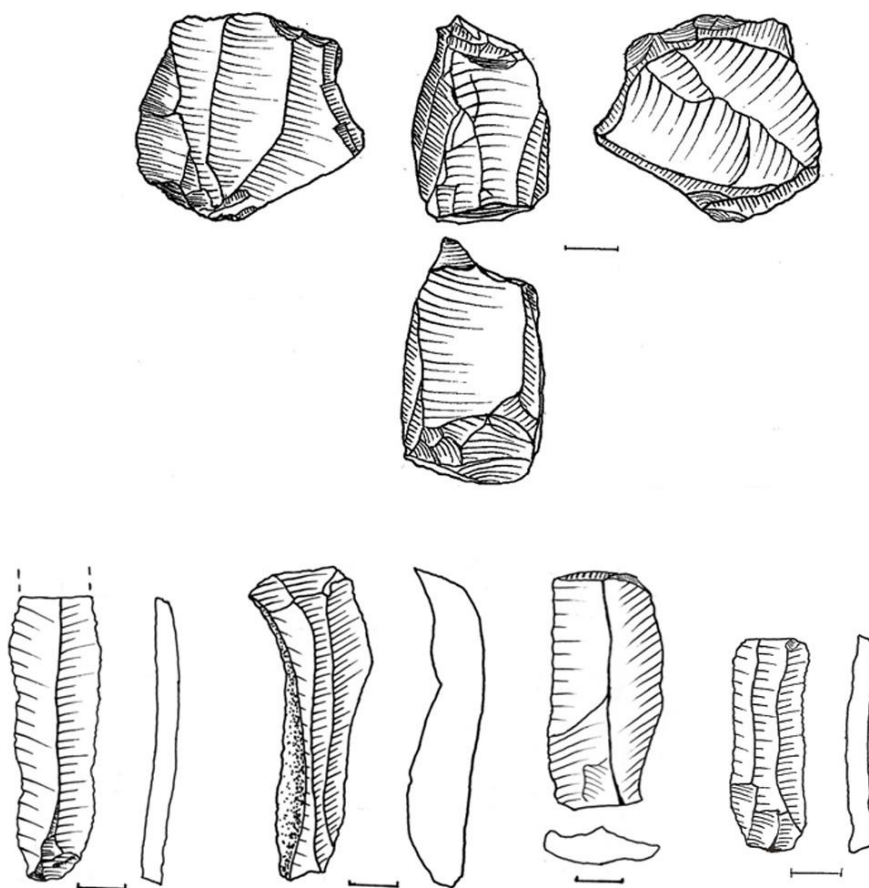

Fig. 3. C₄₀, nucleu și lamae din *silex balcanic*.

În unele cazuri, lamele au fost fragmentate intenționat prin flexiune sau percuție. Spre exemplu, un fragment de lamă prezintă un bulb de percuție pe mijlocul fracturii, iar fața piesei a fost utilizată ca plan de lovire. Un gratoar carenat a fost amenajat pe o lamă retușată pe ambele laturi (retușe directe abrupte și semi-abrupte). Atât laturile, cât mai ales frontul gratoarului, au fost folosite destul de intens pe materiale dure care au determinat desprinderea de micro-așchii. Un fragment distal de gratoar pe lamă retușată a fost reutilizat ca inserție de seceră, urmele de lustru fiind caracteristice acestei acțiuni.

Lamelele, deși nu sunt foarte numeroase (10 piese, dintre care două sunt arse), provin din ultima fază de debitaj a nucleelor laminare, așa cum dovedește nucleul descoperit, precum și o lamelă *sous-crête* și una de reamenajare.

O caracteristică evidentă a așchiilor cioplite din silex balcanic este caracterul microlitic: 41% au lungimi ≤ 20 mm, iar 35% se înscriu între 20 și 30 mm. Acestea sunt așchii simple, așchii de retușe și într-o mai mică măsură sunt așchii cioplite pentru reamenajarea suprafețelor de debitaj sau a planurilor de lovire. Majoritatea pieselor au fost debitate prin percuție dură directă, însă a fost folosită și percuția moale. Chiar dacă piesele sunt destul de mici, o parte din ele au urme de utilizare. Câteva așchii retușate au zone cu lustru vegetal, o unealtă microlitică prezintă urme pronunțate de folosire, iar unele piese au fost transformate în ra cloare simple. O așchie *à dos*, retușată abrupt bipolar, are urme de lustru pe latura opusă părții retușate. Zona retușată abrupt a fost realizată în scopul înmănușării, iar piesa a fost utilizată pentru tăierea cerealelor. Folosirea intensă a produselor din silex balcanic este probată și de transformarea unui deșeu de cioplire în *perçoir* (fig. 4).

Piese din silex balcanic au fost aduse în sit și, într-o foarte mică măsură, au fost cioplite sau refăcute în așezare, așa cum se poate observa prin prezența câtorva produse cu zone corticale pe suprafață și a micro-așchiilor provenite din retușarea uneltelor. Uneltele au trecut prin diverse faze de refacere și au fost folosite intensiv. Dimensiunea redusă a suporturilor se datorează distanței mari în raport cu proveniența materiei prime și epuizarea acesteia. De altfel, aceeași tendință este observabilă și în cazul pieselor cioplite din obsidian: singurele produse de debitaj sunt așchiile microlitice și lamelele (fig. 6/1).

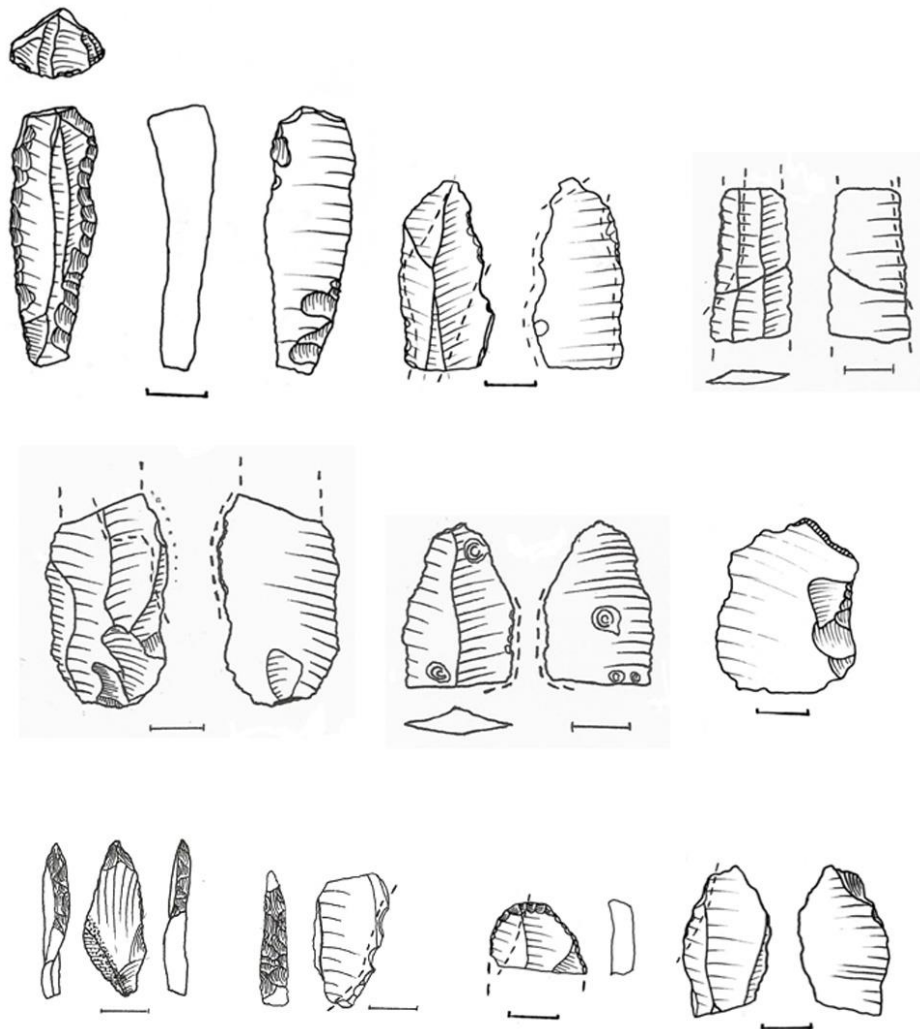

Fig. 4. C₄₀, unelte din *silex balcanic*.

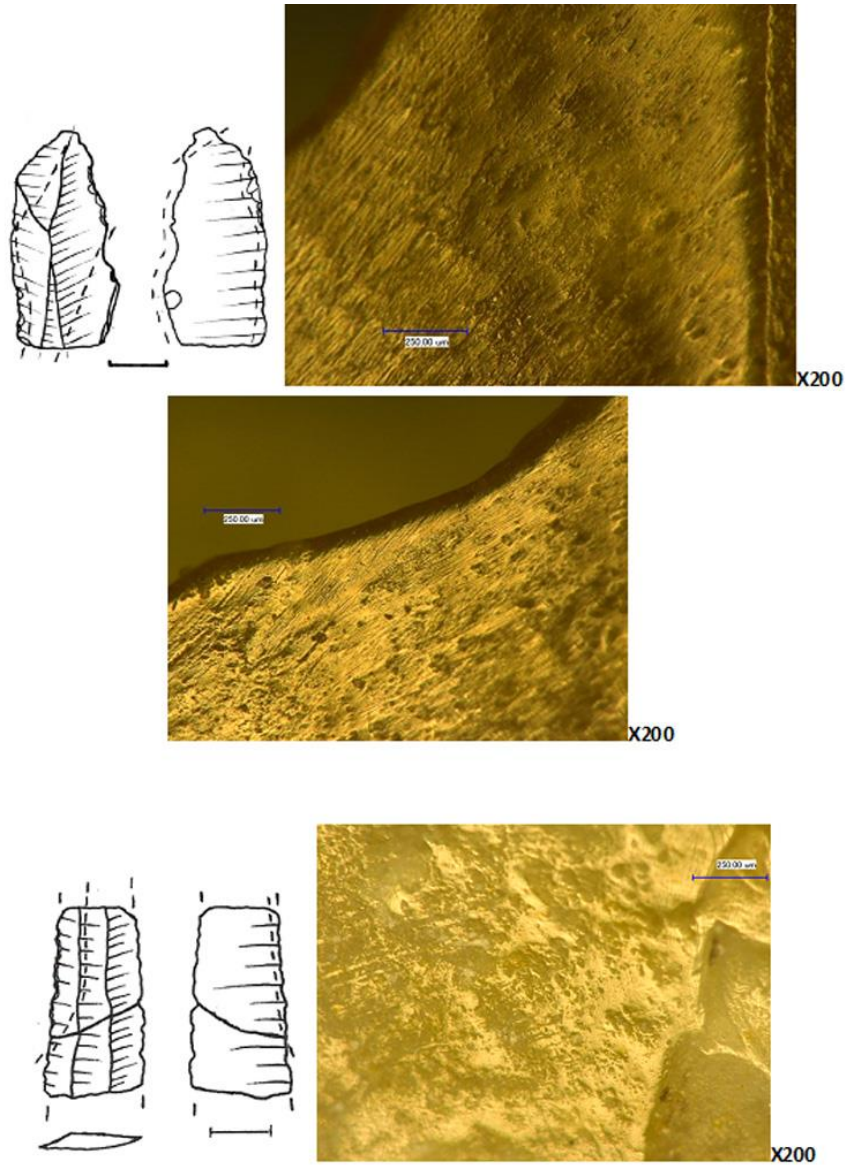

Fig. 5. C₄₀, fragmente de lame din *silex balcanic* cu urme de lustru vegetal (inserții de seceră).

Alte tipuri de silex au fost cioplite în număr foarte redus, doar 23 de piese, produse de debitaj fiind reprezentate prin câteva așchii (**fig. 6/4**), lame (**fig. 6/2**), deșeuri, un zdrobitor/frecător și două nuclee exploatare foarte sumar.

Din punct de vedere funcțional, un fragment distal de lamă a fost utilizat ca inserție de seceră, având urme de lustru vegetal pe o latură. Microscopic, se observă că lustrul a acoperit câteva zone roșiatice prezente pe suprafață. Este posibil ca piesa să fi fost utilizată inițial pentru prelucrarea ocrului, după care a fost refolosită ca inserție de seceră (**fig. 7**). De altfel, prelucrarea ocrului în C₄₀ este dovedită de urmele lăsate pe un zdrobitor, ocrul impregnându-se destul de puternic în rocă (**fig. 8**).

Un număr de 96 de piese au fost cioplite din *chert*, iar dintre acestea, jumătate sunt așchii (**fig. 6/5**), următoarea categorie fiind deșeurile și spăturile. Se remarcă o subreprezentare a anumitor categorii tehnice: nu avem descoperit nici un nucleu, deși numărul mare de deșeuri sugerează cioplirea pe loc a materialelor, iar din categoria lamelor nu avem decât un fragment distal de lamă semi-corticală, aceasta putând fi produsă accidental în procesul de cioplire a așchiilor. De altfel, lipsa sau numărul foarte redus al anumitor categorii tehnice este vizibilă în cazul tuturor rocilor cu proveniență locală.

Modul de producție poate fi determinat doar pe baza tipurilor de așchii. Din 50 de așchii, 32 sunt corticale, iar dintre acestea, jumătate au zone corticale destul de ample pe suprafață ($\geq 50\%$). Majoritatea sunt așchii de decorticare, așchii semi-corticale sau *à dos* cortical, acestea din urmă provenind dintr-un debitaj în felii (*tranche*). Câteva așchii debordante, un vârf pseudo-Levallois, o așchie *à crete longitudinale* dovedesc cioplirea galeșilor prin două suprafețe secante, procedeul fiind similar debitajului discoidal. Însă încercarea de formare a două suprafețe secante poate fi asociată și cu etape din debutul unui debitaj laminar, adică inițierea de tip *à crete* sau *demi-crête*. O singură tabletă trădează folosirea unui debitaj laminar, aceasta fiind cioplită pentru îndepărtarea părții distale a unui nucleu laminar turnant, în scopul creării unui alt plan de lovire.

Percuția este dură, directă, doar în trei cazuri existând posibilitatea să fie moale, iar majoritatea taloanelor sunt netede, ceea ce presupune o slabă amenajare a planurilor de lovire. S-a observat doar un singur tip de accident, *rebroussement*, atât în cazul așchiilor (trei cazuri), cât mai ales în cazul negativelor de pe suprafața lor, care sunt majoritar unipolare. Desigur, accidentul se datorează în principal materiei prime. În privința fragmentării, doar 12 piese prezintă fracturi, în afară de două fragmente proximale și câte unul mezial și distal, restul așchiilor având fracturi de dimensiuni mici, laterale sau oblice.

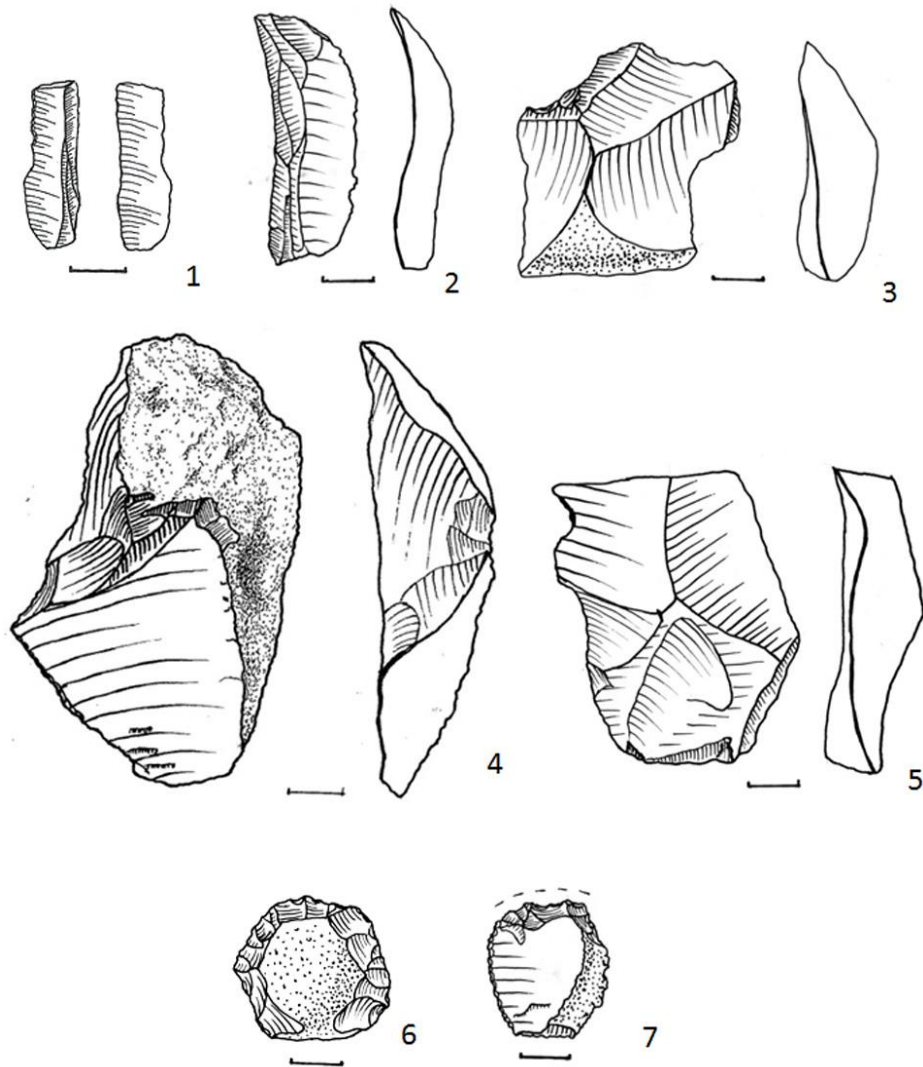

Fig. 6. C₄₀, piese litice din diverse surse de materie primă: 1. Lamelă din obsidian; 2. Lamă din silex; așchii din radiolarit (3), silex maroniu (4) și chert (5); gratoare din silicolit (6) și jasp (7).

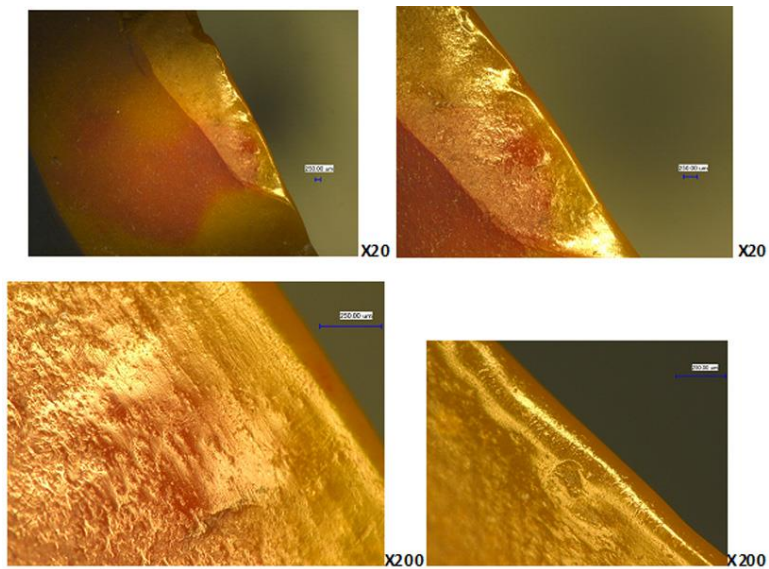

Fig. 7. C₄₀, lamă din silex cu lustru de cereale depus peste o zonă roșiatică (posibil urme de la prelucrarea ocrului).

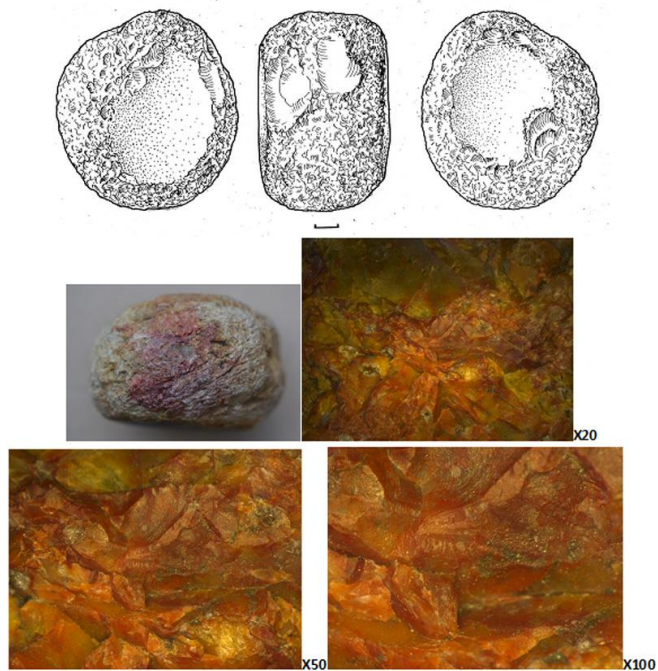

Fig. 8. C₄₀, zdrobitor cu urme de ocr.

Numărul așchiilor retușate este foarte mic, doar cinci piese, însă unele produse neretușate au urme de utilizare. Două așchii retușate parțial, o așchie cu troncatură inversă obținută prin retușe abrupte, un racloar simplu pe așchie retușată proximal cu retușe direct, semi-abrupte, și un gratoar pe așchie retușată sunt singurele tipuri de unelte identificate. Gratoarul a fost realizat pe o așchie retușată direct cu retușe abrupte, relativ ample, în timp ce frontul a fost amenajat cu retușe abrupte, *écailleuse*. Atât frontul gratoarului, cât și latura retușată, prezintă urme de zdrobire, provenite fie de la o utilizare îndelungată, fie de la folosirea pe un material dur (os/corn).

Majoritatea așchiilor sunt de dimensiuni mici, jumătate având între 20 și 40 mm, următoarea pondere fiind ocupată de așchiile cu lungimi între 40 și 60 mm (36%), iar micro-așchiile (≤ 20 mm) reprezintă 11% din ansamblu.

Doar 35 din piese sunt cioplite din *chaille*, iar dintre acestea, majoritatea sunt așchii și deșeuri. Singurul nucleu din această rocă este de dimensiuni reduse (37/37/27 mm), epuizat prin debitaj multidirecțional, produsele rezultate fiind așchii mici. Piesele laminare sunt reprezentate printr-un fragment mezial de lamă, iar cele lamelare printr-o micro-lamelă. Așchiile sunt similare celor din *chert*, jumătate fiind corticale (așchii de decorticare, semi-corticale, *à dos cortical*). Percuția este majoritar dură directă, iar taloanele sunt preponderent de tip neted, ceea ce denotă o slabă amenajare a planurilor de lovire. Lungimea așchiilor nu depășește 60 mm, mai mult de jumătate având între 20 și 40 mm, urmate de așchii cu lungimi de 40-60 mm. Datorită omogenității materiei prime, fragmentarea este destul de slabă, având doar câte două fragmente distale și proximale, iar 3 piese au fracturi foarte mici. O așchie cu *encoche*, două racloare simple (retușe fine directe) și un gratoar cu frontul abrupt sunt singurele piese retușate.

Din jasp au fost descoperite doar 24 de piese, dintre care mai mult de jumătate sunt așchii. În afară de acestea, componența ansamblului este completată de câteva spărturi, un galet spart pe jumătate și un frecător de dimensiuni mici (48/48/43 mm). Nici un produs laminar nu a fost cioplit din acest material.

Un remontaj alcătuit dintr-un nucleu și o așchie ne oferă detalii asupra modalităților tehnice de cioplire (**fig. 9/1**). Nucleul are două suprafețe de debitaj exploatare altern. Una dintre suprafețe nu are decât două negative: o așchie de decorticare și o așchie corticală (90% cortex) remontată pe nucleu. Cea de-a doua suprafață de debitaj are dimensiuni foarte mici, iar planul de lovire este negativul așchiei de decorticare de pe cealaltă suprafață. Au fost desprinse așchii microlitice, invadatoare, corticale, deci probabil puțin utilizabile. Schimbarea suprafeței nu are nici o utilitate clară, fiindcă produsele sunt microlitice (toate au lungimi mai mici de 20 mm) și în număr redus. Modalitatea de cioplire a fost

unipolară pentru ambele suprafețe. Acest tip de cioplire sumară a unui galet poate fi o consecință a dimensiunii reduse a nucleului.

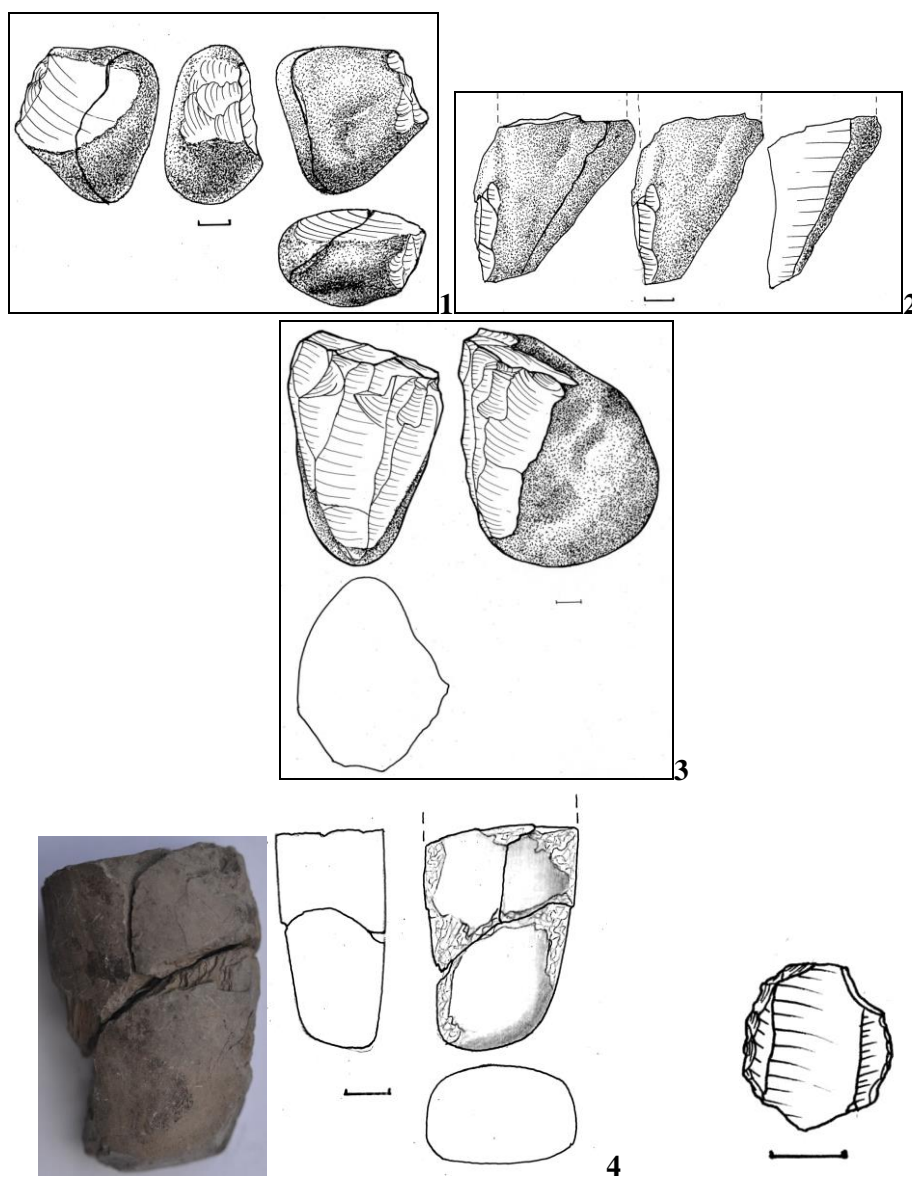

Fig. 9. Remontaje parțiale din jasp (1) și cuarțit (2) descoperite în C₄₀; nucleu din silex descoperit în C₂₄ (3); fragment toporaș din C₁₀ (4); unealtă microlitică descoperită în S₈ (5).

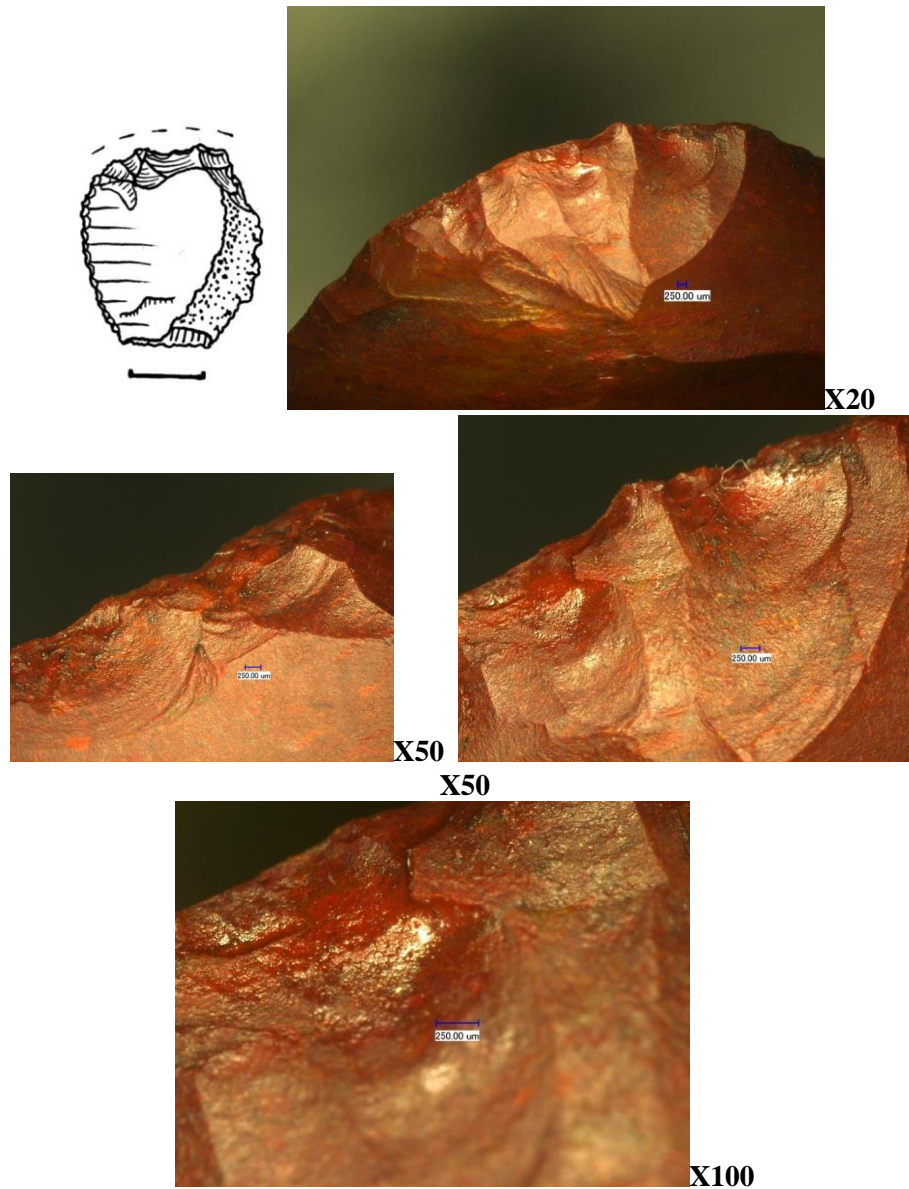

Fig. 10. C₄₀, gratoar pe așchie retușată din jasp, cu urme de lustru.

Cu excepția a patru piese, dintre care două micro-așchii, celelalte produse sunt așchii semi-corticale sau așchii de decorticare. Plasarea preponderent laterală a cortexului, percuția exclusiv dură-directă, direcția

unipolară sau bipolară a negativelor, taloanele majoritar netede, implică un debitaj realizat fără o decorticare sau amenajare a suprafețelor de debitaj. Cu excepția unui fragment proximal, restul așchiilor sunt întregi. În privința dimensiunilor, în afară de două așchii (40 și respectiv 46 mm), celelalte piese au lungimi mai mici de 40 mm, o parte dintre ele fiind micro-așchii.

Două gratoare din acest ansamblu nu se încadrează caracteristicilor generale. Ambele sunt realizate pe așchii retușate fin pe o latură. Unul dintre ele are frontul amenajat prin retușe *écailleuse*, iar celălalt are urme clare de refacere a frontului, ceea ce presupune reutilizarea uneltei. Acesta din urmă prezintă caracteristici funcționale distincte, întregul front fiind acoperit de lustru (**fig. 10**), însă microscopic, urmele de lustru nu sunt similare celor provenite din tăierea cerealelor. Cel mai probabil, unealta a fost utilizată pentru răzuirea unor materii vegetale bogate în siliciu, diferite de cereale.

38 de piese sunt din silicolit, însă doar șapte așchii și două lamele sunt cioplite din această materie primă. Aproape jumătate dintre piese sunt galeți întregi sau fragmentați, unul dintre ei fiind un racord alcătuit din trei bucăți. Câțiva galeți prezintă desprinderi sumare, ceea ce implică o încercare de debitaj sau testare a materiei prime. Mai sunt descoperite două percutoare, dintre care unul dublu. Așchiile sunt de dimensiuni microlitice, iar cu o singură excepție, toate au lungimi sub 30 mm. Percuția este dură-directă și moale. Singura unealtă este un gratoar circular (28/28/10mm), amenajat prin retușe *écailleuse* (**fig. 6/6**).

Alte tipuri de roci au fost utilizate în număr foarte redus, fiind cioplite în așezare, așa cum dovedește un remontaj alcătuit din două așchii corticale cioplite din cuarțit (**fig. 9/2**).

S₁/S₂

Din secțiunile 1 și 2 de pe terasa 2, au fost recoltate doar 20 de piese: cinci așchii, patru lame, o lamelă și un nucleu, nouă deșeuri și spărturi. Materia primă este alcătuită îndeosebi din silex local, diverse tipuri de silicolite și silex balcanic, însă este repartizată diferit în funcție de categoriile de produse cioplite. În cazul lamelor, procentul este echilibrat între silexul balcanic și silicolite, iar în cazul așchiilor predomină silexul local și silicolitele. De asemenea, singura lamelă din acest ansamblu este cioplită din silex balcanic.

Unicul nucleu descoperit (93/80/47 mm), cioplit dintr-un chaille cenușiu, prezintă o exploatare unipolară pe o singură suprafață, în grosimea galețului. Produsele rezultate sunt așchii corticale sau semi-corticale, de dimensiuni reduse, 25-35 mm, similare așchiilor descoperite în S₁/S₂.

Toate cele cinci așchii au fost cioplite prin percuție dură directă. O așchie provine din secționarea unui galet, fiind singura piesă de dimensiuni medii (44/40/30 mm), celelalte având lungimi ≤30 mm. Două piese prezintă accidente de debitaj (*rébroussement*), iar taloanele predominante sunt de tip neted

simplu, doar în câte un caz fiind de tip cortical și punctiform. Indiferent de materia primă folosită, tendința generală este dictată de obținerea așchiilor microlitice. O singură așchie din chert roșiatic este retușată (*encoche* directă).

Din cele patru lame recoltate, doar două sunt întregi: o lamă din chaille cenușiu (53/22/10 mm) și una din silex balcanic (40/16/5mm). Celelalte două piese sunt un fragment distal de lamă din silex balcanic și un fragment proximal, racord din două bucăți, din silex local. În cazul tuturor pieselor, percuția este moale directă, iar taloanele observate sunt de tip simplu neted, fațetat și înlăturat. O singură piesă este retușată parțial pe o latură (retușe directe, subparalele), în timp ce o lamă prezintă retușe neregulate de utilizare. În privința regularității, în această categorie de produse materia primă este determinantă, astfel că lama întregă din chaille este diformă, iar unul dintre negativele unipolare de pe suprafață prezintă un accident de cioplire (*rébroussement*), ceea ce implică un control dificil în cazul unui debitaj laminar. Unica lamelă descoperită (25/8/3 mm), din silex balcanic, a fost cioplită prin percuție indirectă, având un talon punctiform.

Un număr de opt piese sunt deșeuri și spărturi, dintre acestea un fragment fiind spart dintr-un percutor din chert. A fost recoltat și un galet întreg din chaille (51/39/42), care nu prezintă urme antropice.

În privința uneltelor, în afară de așchia cu *encoche* și fragmentul de lamă retușat, a fost descoperită o unealtă geometrică microlitică din silex balcanic. Retușele sunt marginale, fine, directe, abrupte pe o latură și semi-abrupte pe cealaltă. Alături de alte piese similare descoperite în celelalte complexe, prezența ei întărește caracterul timpuriu al descoperirilor.

C₂₄

Din locuința C₂₄ (Casa Morților – CM⁷) nu avem decât șapte piese: o așchie din rocă metamorfică, un fragment distal de lamă din silex balcanic, două nuclee din silex și silicolit, un galet fragmentat și două deșeuri. Această locuință este importantă, îndeosebi, prin descoperirea a două morminte în cadrul ei. Din păcate, materialul litic nu prezintă caracteristici deosebite ca să poată fi asociat celor două morminte.

Nucleele prezintă metode diferite de exploatare. Un nucleu laminar din silex (100/96/60 mm) are o singură suprafață de debitaj, cioplită frontal, modalitate unipolară, fiind un exemplu clasic de utilizare a morfologiei blocului de materie primă (**fig. 9/3**). Primele produse cioplite erau corticale sau semi-corticale *outrépassé*, iar următoarele au fost laminare (lungimile negativelor variază între 54 și 82 cm). Celălalt nucleu este din silicolit, iar scopul producției a fost obținerea de așchii de dimensiuni mici (20-25 mm). De altfel, cioplirea

⁷ Luca et alii 2013b.

galețului s-a făcut în grosime, pe o singură suprafață, modalitate unipolară. Se poate observa că ambele nuclee sunt tratate similar, chiar dacă scopul producției este diferit: exploatare sumară a morfologiei galeților, fără o amenajare a suprafețelor de debitaj.

Doar două piese prezintă retușe fine de utilizare, fragmentul de lamă și un deșeu, ambele din silex balcanic.

C₁₀

Acest complex se diferențiază de celelalte prin două aspecte. În cadrul lui, din 48 de piese recuperate, nu a fost descoperită nici o lamă. Doar două fragmente de lamele retușate fin marginal, cioplite din silex balcanic, au fost recuperate, restul produselor fiind asociate debitajului de așchii: 13 așchii, un nucleu, 22 de deșeuri și spărturi, două percutoare, dintre care unul este utilizat și ca frecător, șase galeți fragmentați. Al doilea element distinct este că singura piesă șlefuită din așezare, un fragment de toporaș foarte ars, racordat din trei bucăți, a fost descoperită în acest complex (**fig. 9/4**).

Nucleul din silicolit prezintă o exploatare alternantă a patru suprafețe de debitaj, așchiile rezultate fiind scurte și neregulate. Spre deosebire de celelalte nuclee din roci locale descoperite în așezare, abandonul lui s-a datorat epuizării totale și încercărilor de a obține suporturi, chiar dacă, așa cum se observă din ultimele negative, acestea sunt mediocre. Slaba regularitate a așchiilor poate fi datorată și unghiurilor largi dintre suprafețele de debitaj: 90° sau >90° în faza de abandon. O așchie corticală, de dimensiuni mici (28/18/16) a fost remontată pe acest nucleu.

Majoritatea așchiilor, indiferent de materia primă din care au fost cioplite, sunt de dimensiuni foarte mici (sub 30 mm, două având chiar sub 20 mm). Cea mai mare piesă este un racord din două bucăți (L 61 mm) a unui fragment proximal de așchie. Percuția moale a fost utilizată preponderent în cazul așchiilor din silex balcanic, precum și o amenajare mai atentă a planului de lovire (stigmat de tip *égrisage* în cazul unei piese), în timp ce percuția dură este specifică rocilor silicioase locale. De altfel, în cazul celor patru piese din silex balcanic, două dintre ele par să provină dintr-un debitaj laminar, conform negativelor de pe suprafață, iar distincția clară între așchii și suporturi laminare este dificilă în cazul lor. Una dintre așchiile laminare din silex balcanic este retușată și prezintă lustru pe ambele fețe în zona retușelor.

Un racloar din silicolit a fost amenajat pe un suport foarte patinat. Acesta a fost retușat diferit pe trei laturi: o latură denticulată; o latură retușată direct, cu retușe ample semi-abrupte; o latură cu *encoche*. Este posibil să fie vorba despre colectarea unei piese din contexte mai vechi și reutilizarea ei.

La fel ca și în celelalte complexe, au fost descoperiți mai mulți galeți fragmentați și spărturi din silicolit sau *chert*, ceea ce întărește proveniența locală

a materiei prime (spre exemplu, opt fragmente sunt sparte din același bloc de materie primă). În afară de acestea, au mai fost descoperite două percutoare din silex și silicolit, dintre care unul a fost utilizat și ca frecător/ zdrobitor, iar celălalt prezintă un negativ la un capăt (posibilă testare a materiei prime).

Concluzii

În contextul înțelegerii neoliticului timpuriu și difuziunii acestuia în sud-estul Europei, studiul ansamblurilor litice cioplite poate oferi informații importante. În ultimul timp, în literatura de specialitate s-a acordat o atenție mai mare acestui aspect, cum se întâmplă în cazul silexului balcanic, văzut de unii autori ca un element important al determinării traseului neolitizării⁸. Având în vedere că uneltele din piatră cioplită descoperite în nivelele neolitice timpurii din așezările de la noi nu au beneficiat, adeseori, de analize detaliate, studiul asupra materialului litic descoperit în așezarea Cristian I ne-a oferit noi informații asupra comportamentului tehnic al comunităților Starčevo-Criș în raport cu sursele de materie primă din care au fost confecționate uneltele.

Un prim aspect care se evidențiază în urma analizei materialului litic este existența în așezare a unor zone de cioplire și folosire a uneltelor din piatră. Cea mai mare parte a ansamblului se concentrează în locuința L₁, camera numită de noi Complexul C₄₀, în timp ce în Complexul C₁₀ este surprinsă o etapă restrânsă de cioplire a rocilor locale, scopul producției fiind exclusiv obținerea așchiilor.

În întreaga colecție, se observă o diferență tehnologică în funcție de materia primă utilizată. Silexul balcanic și obsidianul însumează 40% din ansamblu, ceea ce implică o pondere destul de ridicată a pieselor cioplite din roci aduse de la distanțe mari. Piesele din silex balcanic au fost aduse în sit deja debitate și, într-o foarte mică măsură, au fost cioplite sau reamenajate în așezare. Din punct de vedere dimensional, este evidentă componența majoritar microlitică a suporturilor. Acestea au fost transformate în unelte și folosite intens, unele piese trecând prin diverse faze de refacere și reutilizare. Dimensiunea redusă a suporturilor din silex balcanic poate fi pusă în legătură cu distanța mare în raport cu proveniența materiei prime și epuizarea acesteia. Însă, chiar dacă într-un procent mai redus, caracterul microlitic este vizibil și în cazul pieselor din roci locale.

Din punct de vedere tehnic, există o diferență foarte mare între cioplirea pieselor din silex balcanic și cele din roci locale. Majoritatea produselor laminare sunt realizate din silex balcanic, în timp ce în cazul rocilor locale scopul producției s-a axat pe obținerea de așchii, în mare parte de dimensiuni mici. Debitajul rocilor locale pare expedient în unele cazuri, galeții sunt ciopliți

⁸ Biagi, Starnini 2010; Biagi, Starnini 2013.

de cele mai multe ori sumar, iar o parte din produse sunt mediocre. Acest lucru se poate datora proprietăților slabe ale unor categorii de roci (*chert*, cuarțit) sau dorinței de obținere imediată a unor suporturi tăioase pentru diverse activități și chiar a testării materiei prime locale. Pe de altă parte, diferența frapantă de cioplire se poate datora și unor aspecte sociale, posibil legate de învățarea procedurilor tehnice de cioplire. Din această perspectivă, ansamblul litic din așezarea Cristian I surprinde un episod privind adaptarea comunităților la resursele locale în neoliticul timpuriu.

**TECHNO-TYOLOGICAL AND FUNCTIONAL CONSIDERATIONS OF
CHIPPED STONE MATERIALS FROM CRISTIAN I SETTLEMENT (EARLY
NEOLITHIC - STARČEVO - CRIȘ I)**

ABSTRACT

The Starčevo-Criș lithic assemblage discovered in Cristian I site was analyzed in order to determine the technical behavior of Early Neolithic communities. A difference was observed between chipped local rocks in comparison with those brought from long distances. Also, the analysis highlighted some aspects of the tool functionality.

Bibliografie:

- Biagi, Starnini 2010 - P. Biagi, E. Starnini, „The Early Neolithic Chipped Stone Assemblages of the Carpathian Basin: Typology and Raw Material Circulation”, J. Kozłowski, Raczky P. (eds), *Neolithisation of the Carpathian Basin: Northernmost Distribution of the Starčevo/ Körös Culture*, Polish Academy of Arts and Science, Krakow-Budapest, 2010, p. 119-136.
- Biagi, Starnini 2013 - P. Biagi, E. Starnini, „Pre-Balkan Platform Flint in the Early Neolithic Sites of the Carpathian Basin: Its Occurrence and Significance”, A. Anders and G. Kulcsar (eds.), *Moments in time. Papers Presented to Pal Raczky on His 60th Birthday*, L'Harmattan, Budapest, 2013, p. 47-60.
- Gurova 2005 - M. Gurova, „Flint artifacts in the context of the diagnostic finds”, *Annuary of New Bulgaria University, Department of Archaeology*, VI, 2005, p. 88-103.
- Gurova 2008 - M. Gurova, „Toward an understanding of Early Neolithic populations: a flint perspective from Bulgaria”, *Documenta Praehistorica*, XXX, 2008, p. 111-129.
- Gurova, Bonsall 2014 - M. Gurova, C. Bonsall, „Lithic studies: an alternative approach to Neolithisation”, *Bulgarian e-Journal of Archaeology*, vol. 4, 2014, p. 107-135.
- Kaczanowska, Kozłowski 2008

- Kozłowski 2004 - M. Kaczanowska, J. K. Kozłowski, "The Körös and the early eastern Linear Culture in the northern part of the Carpathian basin: a view from the perspective of lithic industries", *Acta Terrae Septemcastrensis*, VII, 2008, p. 9-24.
- Luca et alii 2012 - J. K. Kozłowski, *La néolithisation de la zone balcano-danubienne et l'occupation du territoire*, *Civilisation*, Nr. 52-1, Ed. Université Libre de Bruxelles, 2004.
- Luca et alii 2013a - S. A. Luca (coord.), *Cercetările arheologice preventive de la Cristian (jud. Sibiu). Campania 2011*, Bibliotheca Brukenthal, 2012, 60.
- Luca et alii 2013b - S. A. Luca, F. Marțiș, A. Tudorie, A. Luca, "The ritual consecration of the first Neolithic colonization from Romania. The pits sanctuary from Cristian I, Sibiu County. Part I. The foundation", *BruckAM*, 8, 1, 2013, p. 11-28.
- Luca et alii 2014a - S. A. Luca, F. Marțiș, A. Tudorie, A. Luca, "The ritual consecration of the first Neolithic colonization from Romania. The pits sanctuary from Cristian I, Sibiu County. Part III. The Abandonment", *Acta TS*, 12, 2013, p. 7-20.
- Luca et alii 2014b - S. A. Luca, F. Marțiș, A. Tudorie, A. Luca, "Consacrarea ritualică a primei colonizări neolitice din România. Partea II. Locuirea", *Apulum*, LI, 2014, p. 1-24.
- Nițu, Tulugea 2011 - S. A. Luca, F. Marțiș, A. Tudorie, A. Luca, "The „Ritualistic Consecration” of the First Neolithisation in Romania. The site of Cristian I, Sibiu County. Part 4. The plastic art", C.-E. Ursu, S. Țerna (eds.), *Anthropomorphism and symbolic behavior in the Neolithic and Copper Age communities of South-Eastern Europe, Studies into South-East European Prehistory*, I, 2014, p. 13-28.
- Peregrin 2006 - E.-C. Nițu, C. A. Tulugea, "Nouvelles considérations concernant l'industrie lithique taillée du Néolithique ancien (culture Starčevo-Criș) de l'établissement de Copăcelu-Valea Răii (département de Vâlcea, Roumanie)", *Annales d'Université Valahia Târgoviște, Section d'Archéologie et d'Histoire*, Tome XIII, Numéro 1, 2011, p. 25-54.
- J. Pelegrin, „Long blade technology in the Old World: an experimental approach and some archaeological results”, J. Apel, K. Knutsson (eds.), *Skilled Production and Social Reproduction. Aspects of Traditional Stone-Tool Technologies*, Uppsala, 2006, p. 37-68.